

Streszczenie rozprawy doktorskiej: „Złożoność tłumaczeń specjalistycznych z dziedziny leśnictwa i pokrewnych dziedzin nauki. Glosariusz terminów leśnych”.

Tłumaczenie tekstów specjalistycznych z zakresu nauk rolniczych stanowi duże wyzwanie i przysparza wielu problemów tłumaczeniowych. W rezultacie naukowcy i tłumacze napotykają na wiele trudności związanych ze zrozumieniem tekstów obcojęzycznych jak też ich tłumaczeniem zarówno na język ojczysty jak i język obcy co utrudnia nie tylko międzynarodową współpracę naukową, ale również wymianę poglądów pomiędzy fachowcami pracującymi w danej dziedzinie. Niniejsza praca wyjaśnia przyczyny złej jakości tłumaczeń z zakresu rolnictwa i nauk pokrewnych oraz przedstawia analizę trudności w tłumaczeniu tekstów z tych dziedzin.

Głównymi celami rozprawy jest analiza różnorodnych aspektów tłumaczenia nieliterackiego, a szczególnie tłumaczenia specjalistycznego z zakresu leśnictwa i nauk pokrewnych oraz terminologii, która jest istotnym i niezbędnym składnikiem tłumaczeń specjalistycznych. Poprawa jakości tłumaczeń zależy od przezwyciężenia trudności związanych z tłumaczeniami tekstów z zakresu nauk rolniczych. W rozprawie podejmowane są starania twórczego rozwiązywania istniejących problemów tłumaczeniowych poprzez zastosowanie funkcjonalistycznych teorii naukowych z zakresu przekładoznawstwa w leksykografii. Efektem tych starań było stworzenie glosariusza terminologii leśnej.

W związku ze złożonością tłumaczeń specjalistycznych z zakresu szeroko pojętego rolnictwa, praca podzielona jest na pięć komplementarnych rozdziałów, które analizują różne aspekty tłumaczeń z zakresu leśnictwa i nauk pokrewnych.

W pierwszym rozdziale poddano analizie miejsce tłumaczeń rolniczych w tłumaczeniach nieliterackich oraz określono związki tych tłumaczeń z innymi typami tłumaczeń specjalistycznych jak również opisano ich charakterystyczne cechy takie jak uwarunkowania kulturowe, zrozumienie tekstu obejmujące nie tylko lingwistyczne aspekty tekstu, ale również znajomość tematyki, którą dany tekst porusza. Ponadto zwrócono uwagę na olbrzymią odpowiedzialność tłumaczy specjalistycznych w porównaniu z tłumaczami tekstów literackich, gdyż błędy popełnione przez tych pierwszych mogą mieć poważne ekonomiczne, prawne, społeczne lub polityczne konsekwencje.

Przeanalizowano również rozwój badań z zakresu przekładoznawstwa naukowego, technicznego i rolniczego. Wyniki badań jasno wskazują na fakt, że tłumaczenia rolnicze nie są przedmiotem zainteresowań naukowców zajmujących się przekładem specjalistycznym. Można nawet zaryzykować stwierdzenie, że rzetelne badania z zakresu przekładu rolniczego praktycznie nie istnieją. Olbrzymia dysproporcja pomiędzy zakresem badań z tej dziedziny a ilością tłumaczonych tekstów rolniczych jest zastanawiająca i może świadczyć o trudnościach w ich tłumaczeniu. Koniecznym wydaje się więc podjęcie badań nad tłumaczeniem tekstów rolniczych, jak też uwzględnienie ich w nauczaniu przekładoznawstwa i przygotowaniu zawodowym tłumaczy, co z pewnością przełoży się na lepszą jakość tłumaczeń z tej dziedziny.

W związku z faktem, iż nauki rolnicze są interdyscyplinarne, niektóre teorie dotyczące tłumaczenia specjalistycznego znalazły swoje zastosowanie w tłumaczeniach specjalistycznych z zakresu szeroko pojętego rolnictwa. W celu zapewnienia jasnego i jednoznacznego przekazu informacji, tłumaczone teksty muszą być dostosowane do poziomu wiedzy fachowej czytelnika. W tłumaczeniach z zakresu nauk rolniczych znalazły zastosowanie teorie przekładoznawcze zorientowane na czytelnika, takie jak Skopos, które reprezentują funkcjonalne podejście do tłumaczenia.

Tłumaczenie specjalistyczne jest niemożliwe bez dogłębnej wiedzy i zrozumienia tematyki poruszanej w tłumaczonych tekstach. W związku z tym w rozdziale drugim skoncentrowano się na trudnościach w tłumaczeniach specjalistycznych. Rozdział ten jest poświęcony terminologii, pojęciom, które są wyrażane za pomocą terminów, ich definicji, powstaniem terminologii i jej rozwojem jako dziedziny naukowej, jej komunikatywnemu aspektowi i wymiarowi socjoterminologicznemu, który skupia się na rzeczywistym użyciu języka i uwzględnia społeczny aspekt komunikacji międzyludzkiej jak również bogactwo i zmienność terminologii.

W rozdziale trzecim opisano istotne cechy terminów z zakresu nauk rolniczych, takie jak ich interdyscyplinarny charakter i występowanie regionalnych wariantów. Przeanalizowano również terminologię pochodzenia łacińskiego i greckiego oraz zwrócono uwagę na różnice w nazewnictwie ogrodniczym i leśnym odnoszącym się do tych samych pojęć. Rozdział czwarty przedstawia ramy metodyczne i koncentruje się na różnych metodach tworzenia słownika, które w wypadku słowników rolniczych są czasochłonne i skomplikowane z powodu braku rzetelnych źródeł terminologicznych, takich jak dwujęzyczne słowniki angielsko-polskie lub internetowe bazy terminologiczne. Słownictwo leśne nie jest tutaj wyjątkiem. W rezultacie tłumaczenia z tej dziedziny są słabej jakości z powodu braku usystematyzowanej i ujednoliconej terminologii odnoszącej się do lasów strefy umiarkowanej i złożoności gospodarki leśnej oraz jej zarządzania w Polsce. Rozdział czwarty wymienia i analizuje źródła terminologii leśnej takie jak: słowniki polsko-angielskie i angielsko-polskie, jednojęzyczne angielskie słowniki specjalistyczne, polskojęzyczne źródła, internetowe bazy terminologiczne i glosariusze, literaturę naukową, popularnonaukowe materiały przygotowywane, między innymi, przez amerykańskie uniwersytety oraz internetowe katalogi producentów sprzętu leśnego.

Praktyczne zastosowanie teorii terminologicznych w planowaniu i powstawaniu glosariusza terminów leśnych przedstawiono w rozdziale piątym. Ze względu na fakt, iż rzetelny polsko-angielski słownik leśny uwzględniający specyfikę polskich lasów strefy umiarkowanej do tej pory jeszcze nie został opublikowany, logicznym wydaje się uczynienie pierwszego kroku w tym kierunku i stworzenie glosariusza terminologii leśnej, który może być pomocny w podniesieniu jakości tłumaczeń z tego zakresu.

Glosariusz, który jest głównym celem terminologicznym niniejszej rozprawy, obejmuje terminologię odnoszącą się do lasów strefy umiarkowanej ujętej w ramy klasyfikacji biologicznej. Należy jednak zaznaczyć, że klasyfikacja roślin i zwierząt jest ograniczona jedynie do tych gatunków, które występują w Polsce, co oznacza, że szczegółowy opis gatunków morskich, pierwotniaków, bakterii i robaków nie jest ujęty w glosariuszu. Glosariusz obejmuje jedynie fragment terminologii leśnej i może służyć jako wstęp do analizy terminologii fachowej z zakresu leśnictwa, tak więc celowym wydaje się rozszerzenie badań w tej dziedzinie aby uporządkować terminologię obejmującą również inne aspekty leśnictwa, takie jak, na przykład organizacja i gospodarka leśna, parki narodowe i rezerваты lub ochrona gatunków zagrożonych. Terminologia w glosariuszu została zebrana w oparciu o źródła wymienione w rozdziale czwartym. Terminy zostały zgrupowane w polach semantycznych, których wybór, zakres i zawartość zostały ustalone w oparciu o publikacje naukowe, podręczniki akademickie i inne rzetelne źródła wymienione w rozdziale 5.1. Pola semantyczne glosariusza obejmują królestwo roślin (podstawowe terminy taksonomiczne, ogólna biologia roślin, klasyfikacja drzew w Polsce i ich części, rozmnażanie wegetatywne i generatywne roślin nasiennych), jak również terminy odnoszące się do powstawania lasów i ich części składowych. Ostatnia część glosariusza zawiera słownictwo odnoszące się do królestwa zwierząt (podstawowe terminy taksonomiczne, ogólna biologia zwierząt). Każda główna część glosariusza jest poprzedzona diagramem wyjaśniającym hierarchiczne, taksonomiczne zależności odnoszące się do prezentowanej terminologii. Glosariusz jest dwujęzyczny (angielsko-polski) i ograniczony jedynie do pojedynczych terminów i ich znaczeń. Terminy w obrębie poszczególnych pól semantycznych posiadają definicje i są uporządkowane alfabetycznie. Tam gdzie to jest możliwe, podane są synonimy. Glosariusz zawiera również terminy nie posiadające polskich odpowiedników. Glosariusz stanowi zintegrowaną całość, w której terminy są ze sobą połączone i wzajemnie się definiują. Dzięki takiemu rozwiązaniu nie istnieje konieczność odwoływania się do innych źródeł w celu zrozumienia definicji zawartych w glosariuszu.

Glosariusz stanowi również próbę zwrócenia uwagi na złożoność terminologii leśnej. Leksykalna analiza glosariusza została przeprowadzona na wielu poziomach takich jak struktura terminów, różny typ ekwiwalencji, badanie związków pomiędzy leksemami np. synonimia, słowotwórstwo lub etymologia.

Analiza dotycząca struktury terminów wykazała, że w odpowiadających sobie terminach angielskich i polskich występuje różna ilość jednostek leksykalnych - od jednego do czterech leksemów. W większości przypadków jednoleksemowy termin angielski posiadał odpowiadający mu jednoleksemowy termin polski. Glosariusz był również analizowany pod kątem różnych typów ekwiwalencji takich jak: brak ekwiwalencji, ekwiwalencja 'jeden do jednego' (w której jeden termin posiadał jeden ekwiwalent), 'jeden do kilku' (kiedy jeden termin posiadał kilka ekwiwalentów) lub 'kilka do kilku'. Z wyjątkiem ekwiwalencji 'jeden do jednego', pozostałe typy nie są jednolite i można wśród nich wyróżnić kilka podtypów. Ekwiwalencja 'jeden do kilku' może być podzielona na 'jeden do dwóch' i 'jeden do trzech', ekwiwalencja 'kilka do jednego' obejmuje 'dwa do jednego', 'trzy do jednego' lub 'cztery do jednego', a ekwiwalencja 'kilka do jednego' posiada takie podtypy jak: 'dwa do dwóch' i 'trzy do dwóch'.

Następny aspekt analizy językowej odnosił się do synonimii. Niektóre pojęcia w języku angielskim w glosariuszu były wyrażone przez więcej niż jeden termin. W obrębie angielskich synonimów w glosariuszu można zaobserwować następujące prawidłowości: jedno pojęcie było najczęściej wyrażone przez termin angielski i łaciński, rzadziej zaś przez dwa angielskie synonimy, dwa terminy pochodzenia łacińskiego lub trzy angielskie synonimy. W przypadku polskich synonimów dane pojęcie jest najczęściej wyrażone przez dwa polskie terminy, rzadziej zaś przez polski termin i termin pochodzenia łacińskiego lub trzy polskie synonimy.

Glosariusz analizowany był również pod kątem związków istniejących pomiędzy poszczególnymi pojęciami. Najczęstsze związki dotyczyły relacji hierarchicznej (używanej w opisie zależności taksonomicznych), częściowej (znajdującej zastosowanie w anatomii) oraz asocjacyjnej, zwracającej uwagę na fakt, że terminologia stanowi sieć powiązanych ze sobą pojęć.

Terminologia leśna zawarta w glosariuszu zawiera również liczne terminy pochodzenia łacińskiego i greckiego, z przedrostkami i przyrostkami typowymi dla tych języków, zapożyczeniami jak też i złożeniami z angielskimi leksemami. W przypadku łaciny, terminy pochodzące z tego języka stanowią znaczną liczbę terminów leśnych gdyż łacina jest powszechnie używana we wszystkich dziedzinach nauki zajmujących się organizmami żywymi, takich jak rolnictwo czy medycyna. Jej użycie zapewnia jednoznaczny przekaz informacji naukowej.

Glosariusz terminologii leśnej może znaleźć zastosowanie w różnych dziedzinach badań terminologicznych, tłumaczeniu tekstów fachowych, przekładoznawstwie i praktycznym przygotowaniu tłumaczy do zawodu, jak też i nauczaniu terminologii leśnej. Dwujęzyczny aspekt glosariusza ułatwia tłumaczenie tekstów z zakresu leśnictwa gdyż podane definicje precyzują znaczenie terminu, a w przypadku braku odpowiednika mogą być one użyte w przypisach i innych formach komentarzy tłumacza. Poprzez pogrupowanie terminów w obszary znaczeniowe glosariusz zwraca uwagę na powiązane ze sobą terminy oraz istniejące synonimy. Glosariusz został również stworzony aby pomóc leśnikom, naukowcom i studentom leśnictwa w zrozumieniu anglojęzycznych artykułów naukowych i książek z zakresu leśnictwa.

W dziedzinie przekładoznawstwa i praktycznego przygotowania tłumaczy, glosariusz zapewnia możliwości nauczania przekładu specjalistycznego oraz zwraca uwagę na różne sposoby tłumaczenia terminów, które zależą od procesu decyzyjnego tłumacza opartego często na częstotliwości użycia danego terminu w języku docelowym.

Glosariusz zwraca również uwagę na istotność źródeł terminologicznych i ich rolę w tłumaczeniu specjalistycznym. Zawartość glosariusza pośrednio wskazuje na złożoność terminologii leśnej, jej interdyscyplinarny charakter i rolę łaciny w naukach biologicznych jak też i różnice pojęciowe pomiędzy polskim i angielskim leśnictwem.

Glosariusz może znaleźć zastosowanie w nauczaniu słownictwa fachowego studentów leśnictwa.

W przeciwieństwie do studentów filologii angielskiej, studenci leśnictwa są mniej zainteresowani definicjami terminów, gdyż znają tematykę leśną i pojęcia z nią związane w języku rodzimym. Z pedagogicznego punktu widzenia glosariusz może być traktowany jako tematyczny słownik leśny, gdyż organizacja terminologii w polach semantycznych ułatwia uczenie i zapamiętywanie słownictwa.